

A 140 ÉVE SZÜLETETT KAZAY ENDRE GYÓGYSZERÉSZI TEVÉKENYSÉGE

Szmodits László

Száznegyven éve, 1876. november 10-én született a Szatmár vármegyei Nagybányán a magyar gyógyszerészet egyik legnagyobb gyakorló gyógyszerész kiválósága, Kazay Endre. Egész életpályáját végigkísérte a tudományos tevékenység. Ma a róla nevezett Kazay Emlékérem a Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság legrangosabb kitüntetése.

Kazay Endre először a helyi elemi iskolában kezdte a tanulmányait, majd a szintén helyi minorita gimnáziumban tanult tovább. Ötödikes volt, amikor 1893-ban egy száz oldalas értekezést írt „UNIVERSUM” címmel. Ebben a kéziratos munkájában részletesen foglalkozott az élet keletkezésével, az emberi értelemmel és a világmindenség fejlődésével. Abban az időben többször hangoztatta: pap szeretne majd lenni. A gimnáziumi tanárai révén megkedvelte a természet-tudományokat. Így megváltoztatta a korábbi pályaválasztási szándékát és 1894-ben a gyógyszerészi pályára lépett.

Kazay Endre gyógyszerészi pályára lépése idején, 1894-ben Ember Elek kiváló gyógyszerész volt a nagybányai Arany Sas gyógyszertár tulajdonosa. A nagyon jól felkészült principális nagyon sokat foglalkozott tanítványával, Kazay Endrével. Részletes magyarázatait Kazay szorgalmasan lejegyezte. Így jelentek meg 1897-től első közleményei. Abban az időben hagyták el a nyomdát a Pallas Nagylexikon kötetei, amely az első hazai tudományos lexikon volt, ezen felül külföldön már megjelentek több kötetes gyógyszerészi lexikonok is. Mindez arra inspirálta őt, hogy magyar nyelvű gyógyszerészi lexikont írjon. Ehhez felhasználta Ember Elek magyarázatait, valamint Simon Aurél misztótfalui kapszula gyárának könyvtárát. A „Gyógyszerészi Lexicon” kézírata már 1898 végére elkészült. A Gyógyszerészi Hetilap szemelvényeket közölt a lexikon anyagából. Az 1546 oldalas munka négy kötetben, 1900-1901-ben jelent meg Nagybányán. Ennek az volt a jelentősége, hogy távol a kultúrkörnyezettől és az egyetemi városoktól, egy községi gyógyszertárban működő gyakornok gyógyszerészi lexikont adott a korabeli gyógyszerészek kezébe. Nagybányán eltöltött ideje után Szilágysomlyón volt még gyakornok. A Kolozsvári Egyetemen 1897. október 29-én tette le a tirocinális vizsgát. Szilágysomlyón, Marosludason, Nagybányán és Mihalovits Jenő debreceni Kígyó gyógyszertárában volt segéd. A Budapesti Tudományegyetemre 1901-ben került. Itt dr. Eötvös Lóránd, dr. Lengyel Béla, dr. Mágócsy Dietz Sándor és dr. Than Károly egyetemi tanárok oktatták őt.

Még szigorló gyógyszerész volt, amikor megjelent az „Organikus chemia” egyetemi jegyzete, amely kísérleti eredményeivel kibővítve 1908-ban már könyv alakban is megjelent. Célja az volt, hogy a kezdőknek is egy jól áttekinthető képet nyújtson a szerves vegyületek különféle csoportjairól. Ebben nagy súlyt helyezett a fogalmak és az egyes csoportok definiálására, valamint az egyes vegyületek tulajdonságaira és előállítására. A jegyzetből és a könyvből sokáig tanultak a gyógyszerészhallgatók.

Gyógyszerészi oklevelét 1903. június 15-én nyerte el kitűnő tanulmányi eredménnyel. A friss diplomás, nagy

tudású és széles ambícióval rendelkező Kazayt tanársegédnek hívta meg dr. Than Károly professzor. Őt azonban a gyógyszerellátás, a csillagda és meteorológiai intézet jelenléte az ógyallai Szentháromság gyógyszerertárhoz csábította. Itt 1903. július 16-tól előbb gondnokként működött, majd 1908. július 1-ig bérelte a gyógyszerertárat. Hamarosan barátságba került a csillagvizsgáló és a meteorológiai obszervatórium vezetőivel, akiktől sokat tanult. Első célja volt az egyes vizsgálóműszerek egyszerűsítése. Így polarimétert és refraktométert szerkesztett, amelyekkel az egész életpályáján értékes megfigyeléseket tett. A megállapításait igyekezett a gyakorlatban is megvalósítani, illetve értékesíteni. Vizsgálataival megalapozta a gyógyszerertári minőségellenőrzést és a műszeres vizsgálatok bevezetésének egyik kezdeményezője volt. Ekkor jelentek meg a „Salétromsav kvantitatív meghatározása új kolometrikus úton” és az „Egyszerű képlet a spektrum vonalak hullámhosszának meghatározására a különböző skálájú spektroszkópokhoz” című közleményei. Közben 1905-ben megnősült, a felesége az érsekújvári Blahó Aranka volt.

Ebből az időből számos önálló észszerűsítő kezdeményezését ismerjük: kenőcsadagoló, porosztó és injekciótöltő készülékeket vezetett be a gyógyszerertári gyakorlatba. Ógyalla után két évet töltött el a Zólyom megyei nagyszalotnai Szentlélek gyógyszerertár tulajdonosaként. Itt is tovább folytatta a tudományos kísérleteit és sokat publikált a szaklapokban. Ebben az időben írta meg „A refraktométeres vizsgálatok jelentősége a farmakognóziában”, az „Elektromos izzólámpa gyógyszerertári használata” és a „Helyettesítő gyógyszerkészítmények” című cikkeit. Ekkor már számos közleménye jelent meg a csillagászat és a meteorológia köréből is.

A falusi magány és a kultúrkörnyezet hiánya már nem volt kedvére, ezért elfogadta 1910-ben a buda pesti Galenus Gyógy- és Vegyszergyár tulajdonosa, Török Sándor meghívását, mint igazgató fővegyész. Ezzel párhuzamosan a Gyógyszerészi Hetilap szerkesztő főmunkatársa is lett. Elvállalta még a Drogista Szakiskolában a vegytan tanári állást is. Itt 1912 októberétől 1915. júniusáig működött. A Galenus Gyár vezetése mellett a gyakorlati gyógyszerészeti problémák is foglalkoztatták. Tudományos igénnyel foglalkozott a Burow oldat készítésével. Javaslatot tett az Oleum jecoris ízének és szagának megszüntetésére. Ebben az időben, 1909-től a III. Magyar Gyógyszerkönyv volt hazánkban hivatalos. Ezért ekkor már rendszeresen meghívták előadások tartására a Gyógyszerészhallgatók Egyesületébe az új gyógyszerkönyv ismertetésére és a gyógyszerészi gyakorlatban előforduló problémákról. Így az általa kikísérletezett újabb eredményeket ismertette a hallgatóknak. Ekkor több galenikum készítéséről is értekezett, de már a gyógyszerésztől távol álló kérdésekkel is foglalkozott. A szabad idejében feltérképezte a budai Pálvölgyi barlangot és erről egy részletes cikket írt 1911-ben. 1914-ben jelent meg a Gyógyszerészek Zsebnaptárában a „III. Magyar Gyógyszerkönyv kvantitatív elemző módszerei” című 39 oldalas tanulmánya.

A gyógyszergyári tevékenysége idején behatóan foglalkozott a szilikátokkal. A „Féligáteresztő szilikáthártyák” című akadémiai pályamunkájával 400 koronás szubvenciót nyert további kísérleteihez. Később is több cikket írt a szilikátokról.

Abban az időben már szükségserűvé vált az a tény is, hogy a gyógyszeralapanyagokat szintézissel állítsák elő. A gyógyszerészeti szintézis irányelveiről tanulmánya jelent meg 1915-16-ban.

Az I. világháború idején már nehezebbé vált a gazdasági helyzet és így a megélhetés is. Ezért 1915-ben újra a tárára cserélte fel a Galenus gyári igazgató-fővegyészi állását. A Bihar vármegyei vaskóhi Szentháromság gyógyszerertár tulajdonosa lett. Itt a kísérletes munkái mellett már gyógyszerésztörténeti cikkeket is írt: „Chranach Lukács és családja a gyógyszerészetben”, „Magyarországi Szent Erzsébet a gyógyszerészetben”, „Animizmus a gyógyító tudományban”, „Gyógyszereinkhez fűződő legendák, mondák és hiedelmek”, „A Budapesti Gyógyszerész Testület titokzatos festményéről”, „Gyógyszerészek a tudomány és a művészetek szolgálatában” és „Ismerd meg tenmagadat” címmel.

Vaskóhon foglalkoztatta őt a golyva elterjedésének kérdése. Erről 1916. október 23-i keltezéssel egy pályamunkát nyújtott be a Magyar Tudományos Akadémiának. Célja az volt: felkutassa az ország golyvaendémias fészkeit, ezeket ráhelyezze a térképre, a már ismert és még feltárandó geológiai viszonyok figyelembevételével az endémia okát megkeresse és feltárja megszüntetésének feltételeit. Ezt leköszölte 1917-ben a Gyógyszerészi Értesítő szaklapban.

1918. szeptemberében megvásárolta a Fejér vármegyei Vértesacska Magyar Korona gyógyszerertárat. Ez volt élete utolsó állomása. Itt is folytatta a tudományos munkáját és a publikálást. Ekkor jelentek meg a „Gyakorlati jegyzetek a III. Magyar Gyógyszerkönyv galenusi készítményeihez”, a „Porosztás a receptúránál” és az „Optikai vizsgálati módszerek a gyógyszerészi gyakorlatban” című közleményei.

Az első világháború befejeződése utáni időszakban Magyarországot is elérte az Európaszerte dúló spanyoljárvány. Ekkor írta a „Normál vérsavó a spanyol láz ellen” című tanulmányát.

A Tanácsköztársaság idején, 1919. július 18-i keltezéssel kinevezték a Fejér megyei gyógyszerertárak felügyelőjévé. A háború végétől a vértesacscai iskolában őt kérték fel az elhunyt, vagy a vissza nem tért tanárok helyettesítésére. Kiválóan oktatott, itt még a világháború és a tudomány témakörét is előadta. A gyógyszerertár szomszédságában lévő templomban orgonált, érdekelte őt a zenetörténet. Még orgonát is épített. Zenei témákról is publikált.

A Magyarországi Gyógyszerész Egyesület tiszteletbeli tagjává választották 1921-ben. Az élete utolsó nagy munkája volt az 1922-ben befejezett „Kémiai műszavaink és jelzőmódszerek eredete és rendszertana” című tanulmánya, amely sajnos kéziratban maradt. A 163 oldalas munka a kémia őskorától kezdve dolgozta fel az elemek és vegyületek elnevezéseit, azok változásait, valamint a kémiai jelölését a különböző korszakokban. Ez a hatalmas összeállítás is fémjelzi, hogy ennek az írója milyen nagy gyógyszerészi, nyelvi és történelmi és irodalmi műveltségű volt. Vértesacsáról is többször járt fel a fővárosba az előadásai megtartására. Az utolsó előadását a Magyarországi Gyógyszerész Egyesületben tartotta 1923. március 6-án „A tabletták komprimálása alkalmával beálló kémiai változásokról” címmel.

A már régóta betegeskedő Kazayt ez a budapesti út nagyon megviselte, megfázott és ágynak dőlt. A vértesacscai gyógyszerertár több hétig zárva volt. Az ajtón csak annyi volt olvasható: „orvosságért tessék a lakásba beszólni”. Ezt azt jelentette, hogy még a gyenge és beteg állapotában is a falu lakosságát szerette volna szolgálni. Egyszer, amikor egy újabb receptet hoztak, a felesége nem találta meg a keresett gyógyszert. Kazay elkezdett magyarázni, hol található a kívánt szer, de a mondatot sajnos már nem tudta befejezni...

Kazay Endre 1923. április 20-án délután elhunyt.

Kazay Endre több, mint kétszáz cikket írt a magyar szaklapok mellett az osztrák „Pharmazeutische Post” és a „Pharmazeutische Monatshefte” folyóiratokba. Gyakran még verseket is írt a tanulmányaihoz. Még az életében dr. Winkler Lajos professzor "magyar Scheele" névvel tisztelte meg, miután Scheele is kisforgalmú vidéki gyógyszertárban anyagi gondokkal küszködve - Kazayhoz hasonlóan - kísérletezve lett a az svéd vegyészet egyik legnagyobb kiválósága.

A pozsonyi Magister gyógyszerési folyóiratban Brolly Imre főszerkesztő az alábbi nekrológot jelentette meg a lapjában, 1923. május 15-i keltezéssel, a lap 10. számában:

„A régi Magyarország gyógyszerési karát súlyos veszteség érte. Múlt hónap 20-án halt meg Vértesacsán Kazay Endre, a nagy igazi tudósok sorsával, szegényen. Hogy ki volt Kazay Endre, azt csak azok tudják legjobban, akik vele közelebbről érintkeztek. A gyógyszerési kar dísze, büszkesége. Zseniális tudós nemcsak szakmájában, hanem más szakmában is, mint a csillagászat, zene, filozófia stb. Kevesen tudták ezt, mert nem volt könyöke, hogy testileg elfoglalja azt a helyet, mely a tudása révén megillette volna. Számtalan kisebb, nagyobb munkát, tanulmányt írt, melyek közül néhányat alig pár nappal a halála előtt írt levelében ígért elküldeni. Zsenialitása vonzotta a gyógyszerési pályára. Még mielőtt az egyetemre iratkozott volna be, már megírta a négy kötetes gyógyszerési lexikonját. Az egyetemi előadás jegyzeteit előre megírta és az egyetemi szigorlata inkább tudományos vitatkozás volt Lengyel professzorral. Szerényen, visszafogottan, tudományos működésének élt családjá körében. Hogy a nagy tudósok átka, hogy a nyomor mennyire üldözte, legjobban kitűnik lapunk szerkesztőjének írott leveléből: gyógyszertáram félévi forgalma annyi, mint neked a havi fizetésed, magyar valutában átszámítva. A magyar gyógyszerészet megbocsáthatatlan vétke, hogy nem nyújtott módot, hogy tudományához méltó helyet találjon és zsenialitását ne bántsák a lét fenntartásának gondjai, hanem ezt tisztán a gyógyszerészeti tudománynak szentelhesse”.

Dr. Ilosvay Lajos egyetemi tanár így méltatta őt: „egész pályafutása ritka szép példája annak, hogy az igazi tehetséget tétlenségre kárhozzatni lehetetlen. Mindig voltak eszmék, mindig megtalálta az eszközöket és az időt is végrehajtásukra. Ami másnak fárasztó munka lett volna, nála szellemi felüdülés számba ment”.

Az első Kazay-émlékplakettet 1924-ben Kovács Ödön gyógyszerész készítette a téglalapalakú gipszplaketten Kazay Endre tekintő arcmásával. Abay Nemes Gyula 1933-ban azt javasolta a Magyar Gyógyszerésztudományi Társaságnak, hogy a neves tudós emlékére állítsanak sírkövet. Sajnos a kérését közöny fogadta. 1941-ben szomorúan állapította meg Abay: „egyik legkiválóbbunk sírján dudva nő, nyughelyét csupán korhadt fakereszt jelzi”.

A Magyar Gyógyszerészet Pantheon Bizottsága 1942-ben beírta nevét a Gyógyszerész Pantheonba.

Egyik későbbi utóda, dr. Vondra Antal itt, a vértesacsai gyógyszertár bérlőjeként írta meg a „Hírneves gyógyszerészek” könyvében Kazay Endre életútját. Később, az 1940-es évek végétől dr. Végh Antal és dr. Halmai János egyetemi tanárok írtak róla közleményeket. Kazay Endre születésének 100. évfordulóján, 1976-ban dr. Szigetváry Ferenc előadásban emlékezett meg róla. Dr. Lárencz László gyógyszerésztörténész pedig többéves könyvtári és levéltári kutatással tárta fel Kazay Endre életútját és a sokoldalú munkásságát.

Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság

www.gyogyszeresztortenet.hu

2016. 04. 14.

Ezért elnyerte a gyógyszerészdoktori címet.

Vértesacsán Bodnár Gyula iskolaigazgató nagy szerepet vállalt a Kazay-emlékek megőrzésében. Neki is nagy érdemei voltak abban, hogy a Fejér Megyei Gyógyszertári Központ az 1970-es évek elején felállított egy egyszerű síremléket. Bodnár Gyula javaslatot tett a gyógyszertár elnevezésére és egy emlékszoba kialakítására, amely 1990-ben megvalósult. Az 1990-es évek közepén, a patikaprivatizáció során dr. Burgett László került a Kazay Endre gyógyszertár élére. Következetes és kitartó munkájával létrehozta a Vértesacsai Kazay Gyógyszerészeti Alapítványt. A Nemzeti Pantheon Alapítvány, a vértesacsai önkormányzat, a Vértesacsai Kazay Gyógyszerészeti Alapítvány és a Vértesacsai Barátok Köre kezdeményezésével és jelentős anyagi támogatásával 1999. április 24-én egy új, fekete márvány síremléket avattak fel a neves tudós gyógyszerész sírhelyén.

Ma Kazay Endre nevét viseli a vértesacsai óvoda és általános iskola. Sajnos a kis forgalmú vértesacsai gyógyszertár fenntartása sok gonddal jár együtt. Így is feltétlenül meg kell őriznünk az utókor számára Kazay Endre gyógyszerészi és szellemi örökségét.